

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Woord en wetsteen: beschouwingen over schrijven op het snijvlak van kunst en wetenschap

Rasker, M.N.A.

Citation

Rasker, M. N. A. (2022, October 18). *Woord en wetsteen: beschouwingen over schrijven op het snijvlak van kunst en wetenschap*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3484291>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3484291>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

12.

LaB WERK 3

‘Ieder kunstwerk, dat wil zeggen: ieder “werk van verbeelding” begint met een verhaal,’ houd ik de studenten voor. ‘En ieder verhaal begint bij de maker.’

Ik schrijf de zinnen met een krijtje op het verrijdbaar schoolbord dat op mijn verzoek uit de krochten van het gebouw is opgeduikeld.

In U-opstelling zitten dertien jonge mensen tegenover mij, de blik nog wat gesloten, lege handen onwennig op de tafels van wat het “atelier” wordt genoemd: een hoog, tochtig en akoestisch rampzalig lokaal. Het is de eerste sessie van een twee weken durende workshop Writing & Artistic Research met bachelor- en masterstudenten van uiteenlopende disciplines als fotografie, grafisch ontwerp, compositie, beeldende kunst, film.

Nee, laptops zijn niet toegestaan, we schrijven uitsluitend met de hand (ja ik ook, gebaar ik naar het schoolbord)—en ja: dat stond in de *course description*. Nee: telefoon heb je ook niet nodig, stop maar weg.

De ervaring leert dat veel kunststudenten zo niet een dyslectische, dan toch een ambivalente verhouding hebben met het geschreven woord.

‘Zonder autocorrectie?’

‘Komt goed.’

Na de huishoudelijke mededelingen nodig ik ze uit te reageren op de zinnen op het bord: ‘Probeer eens: “Ieder werk van verbeelding begint met een verhaal”. Wat kan het verhaal zijn achter een buisstoel? Een kazuifel? Beyoncé? *Barca Nostra*?’ Mijn schot voor de boeg levert weinig rumoer op (al zou ik hier, voor *dit* verhaal, een geanimeerd gesprek kunnen fabuleren om mijn punt te maken, of te ondergraven. Maar ik doe het niet want in mijn achterhoofd, in het hoofd áchter dit verhaal, wil ik ergens anders naartoe) dus zet ik ze aan het werk.

Met pen en papier als gereedschap stuur ik de studenten terug in de tijd, naar een willekeurig moment in het verleden dat nog geen verhaal geworden is; geen afgeronde anekdote die al is gedeeld op Instagram of bij de thee / gin-tonic.

‘Kruip terug in de huid van jouw “ik” van toen. Ga al schrijvend terug IN dat specifieke moment,’ leg ik uit. ‘Niet teruglezen terwijl je schrijft. Geen mooischrijverij. Geen lineair verhaaltje

van A naar B. Probeer al schrijvend de herinnering *terug* op te roepen.'

Ik zie dertien jonge hoofden transformeren: het mentale gewoel is begonnen.

'En na vijftig minuten stop je.'

Zie het zo, zeg ik in navolging van Vroman, dat je met de pen als een soort scalpel de binnenkant van je hersenpan schoon krabt: irrelevante details, impressies, uitwaaieringen, alles hoort erbij. Schraap het aanbaksel van de bodem van de braadslee. Schilder het leklicht, niet de lantaarnpaal.

Een "schrijfles" beginnen met *niet* een verhaal te laten schrijven vergt een hoop uitleg, en omslachtige metaforen.

'Gaan we daarna nog iets doen met de tekst?'

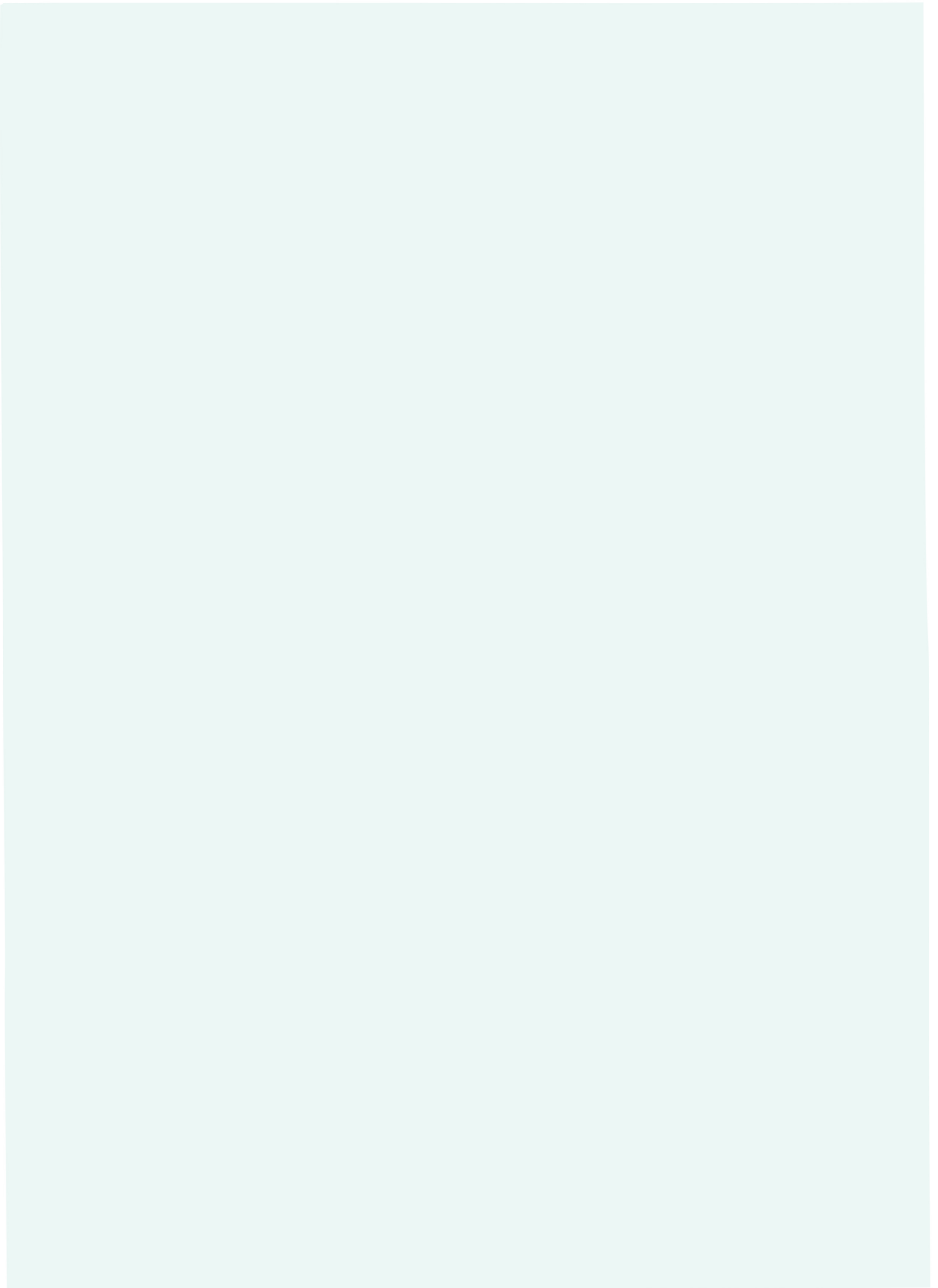
'Zoals?'

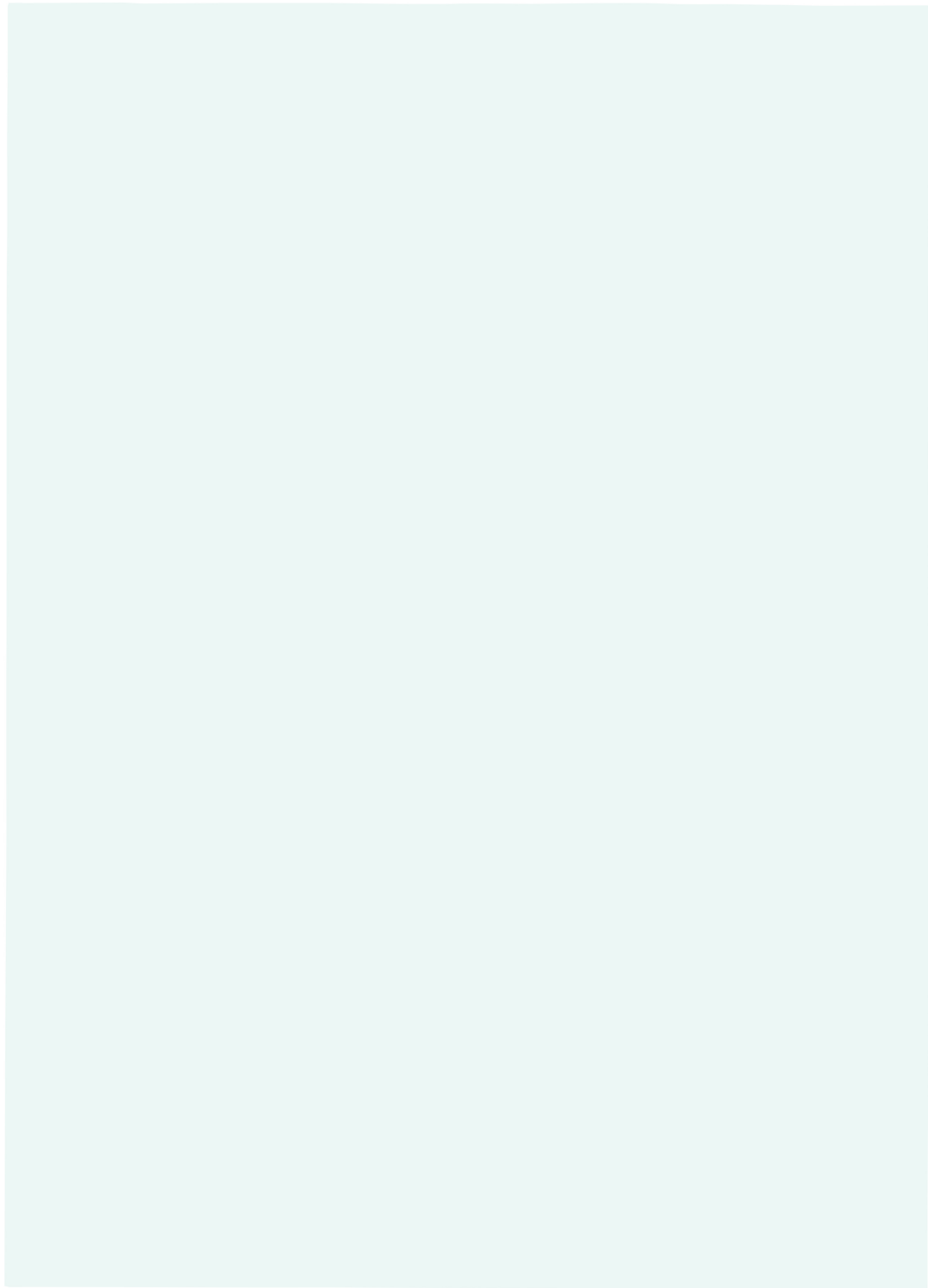
'Uitwerken? Voorlezen?'

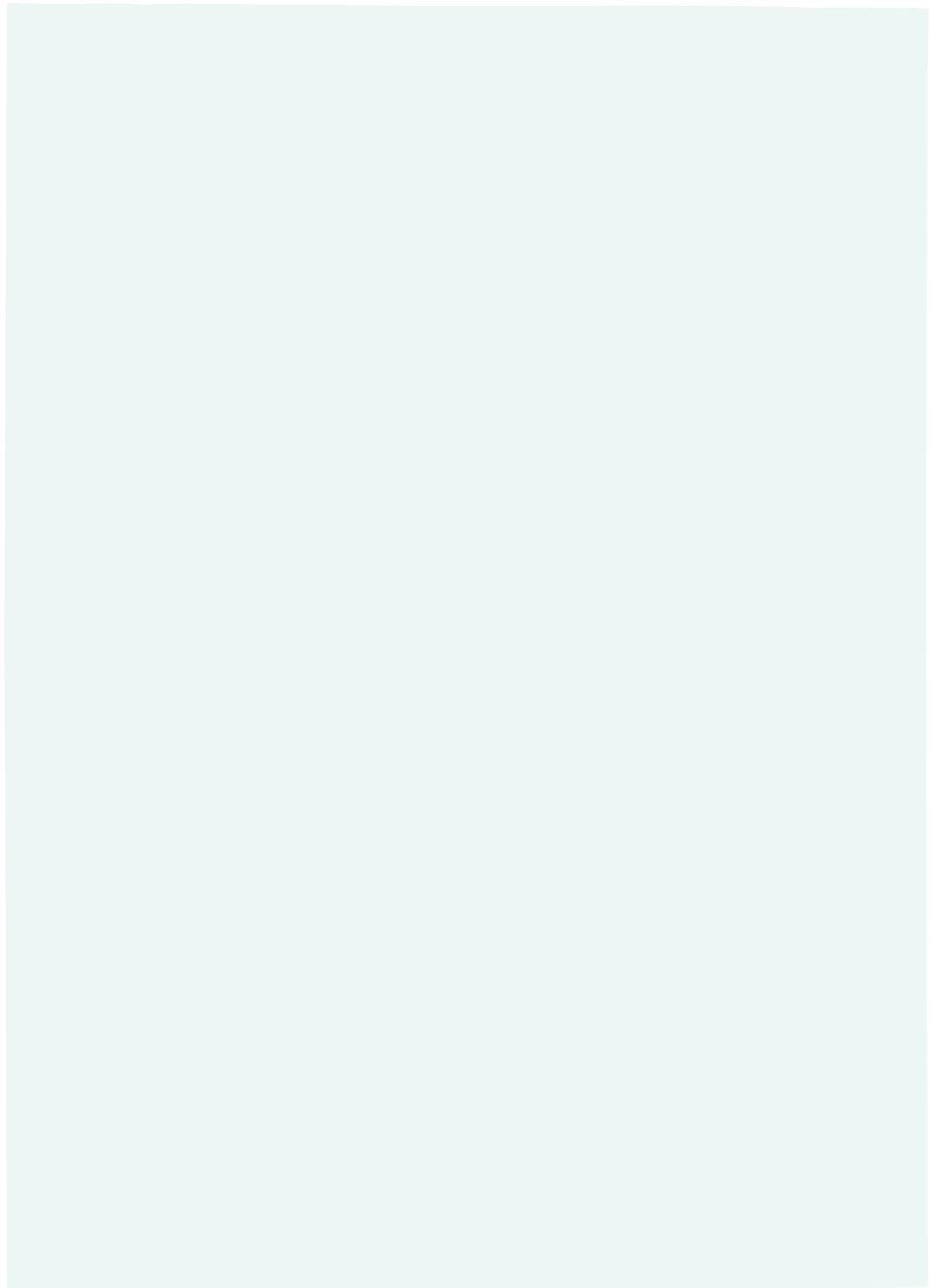
'Welnee,' lieg ik uitgestreken: 'Het is een oefening. Warming-up. Louter voor jezelf. Deze tekst is louter voor jezelf.'

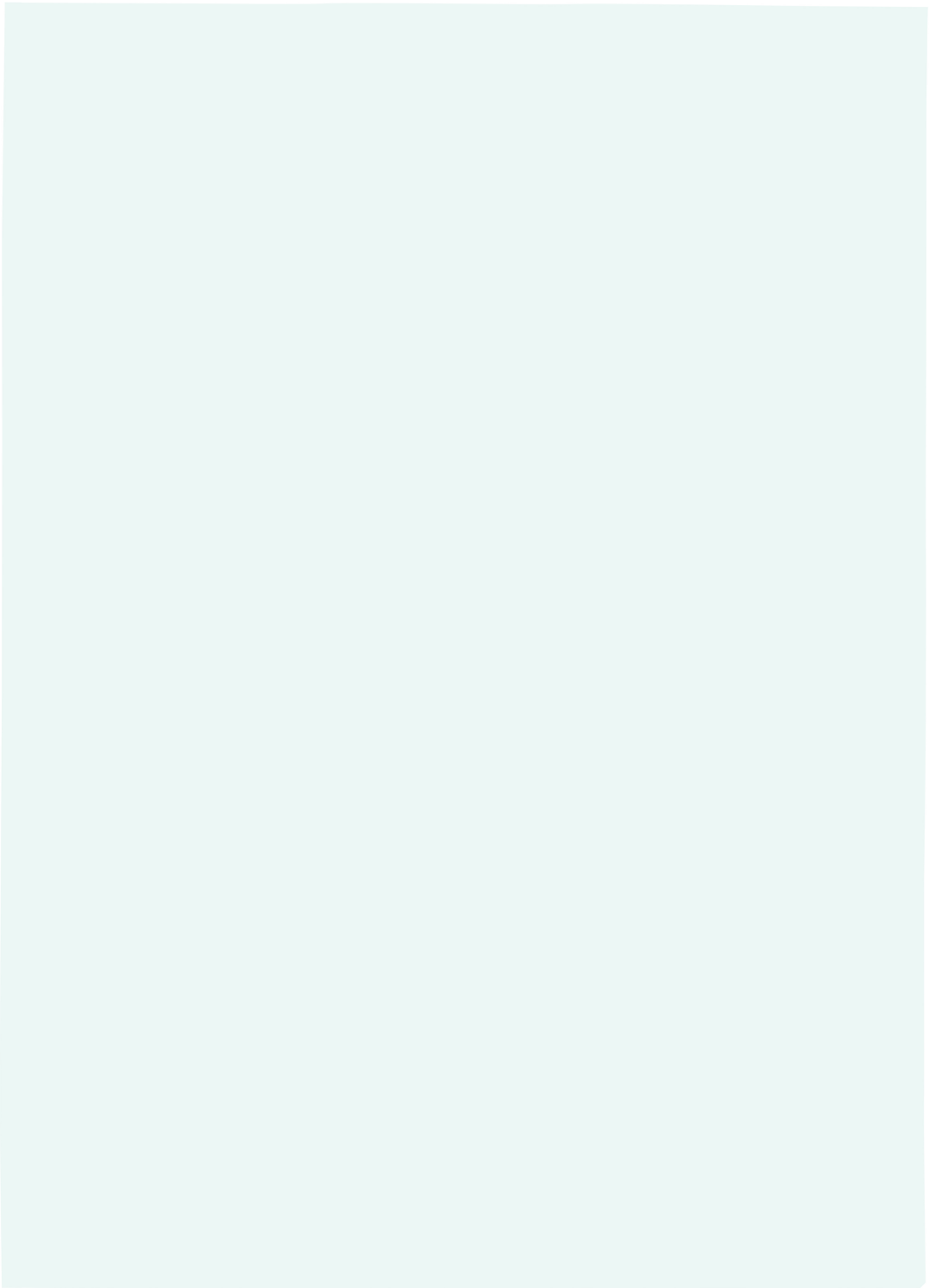
'En als ik binnen de tijd klaar ben met de herinnering?'

Stellig: 'Dan is het een Verhaal. Zie een herinnering als een droom, die houdt ook nooit echt op. Totdat de wekker gaat.'

Terugkijkend naar wat ik zelf zojuist in die vijftig minuten op papier heb gezet bespringt me de onrustige gedachte dat ik intussen van alles en nog wat door elkaar hussel: “Kassandra”, “takkensoep”, “bedwants”, “vissenkom”. Zelfs de doorgeslagen “o” van Opa hangt erbij als een losse draad die niet is afgehecht omdat ik nog niet weet welk patroon zich in het weefsel gaat aftekenen. Als snippers en knipsels voor een collage zijn de woorden bijeengeraapt, ogenschijnlijk intuïtief, maar evengoed gaat er een “weten” aan vooraf dat zich aan mij nog niet, althans nog niet eloquent, heeft geopenbaard.

Het woord “troost” viel vroeg in de tekst toen ik, niet wetend hoe nu verder—‘Gelezen, geschreven, herschreven, herlezen, vergeten, opnieuw beginnen’—te rade ging bij de (dichter-) wetenschapper Leo Vroman, en de dichter(-wetenschapper) Nachoem Wijnberg. Dat is me lief. Vaak is het niet al te gericht tasten met de vingertoppen langs de ruggen van boeken net zo louterend als een korte wandeling door het bos, je hoeft immers niks anders dan wat te bladeren (slenteren) in al dat moois. Onderwijl is de blik ontvankelijk om iets op te merken dat van waarde is.

‘The readiness is all.’ —is die niet van Hélène Cixous?³⁷

Dus blijft mijn vinger nu hangen bij de bundel opstellen *Een verlangen naar ontroostbaarheid*, waarin filosofe Patricia de Martelaere haar Kellendonklezing (1993) begint met de woorden: ‘Wie spreekt heeft iets te zeggen. Het hoeft daarom nog niet van levensbelang of van enig gewicht te zijn, wat iemand te zeggen heeft. De schrijver zegt niet alleen iets, hij schrijft het ook op. Hij wil dus dat het blijft.’ Waarna ze vaststelt dat het de pech van de schrijver is dat taal zijn materiaal is, ‘omdat woorden, in tegenstelling tot verf, marmer of klanken, onvermijdelijk verbonden zijn met concepten, en dus steeds een specifieke betekenis oproepen.’³⁸

Het is geen verwoestend-nieuw inzicht maar het is wel relevant. Geef die zoekende studenten wascokrijtjes en een rol behangpapier, geef ze een broodje klei, geef ze een valse kroegpiano, restanten breigaren, vormpjes, zand en water... en ze zijn terug in *Kindergarten*: met lol en diep in gedachten hun werelden aan het bouwen.

Geef ze een schrijfpodracht... en de *Spielerei* is eraf.

37 | Die is van haar: ‘The readiness is all. Whatever the hour, the page, the rule of hospitality is what directs the Book. You never know who to expect [...]’. Hélène Cixous, 2018: p. 17 (oorspronkelijke cursivering). En ook niet van haar: de titel van haar tekst, ‘We Defy Augury’, en ‘The readiness is all’ zijn ontleend aan *Hamlet* van Shakespeare, vijfde bedrijf, tweede toneel.

38 | Patricia de Martelaere, *Een verlangen naar ontroostbaarheid. Over leven, kunst en dood*, 1992: pp. 11–23.

Taal is kennelijk een aangelegenheid waarmee niet te spotten valt.

Het is ook lastig, *schetsen* in taal: de vrijblijvende krabbel, het onderliggend zoeken met woorden om iets onder woorden te brengen.

En niet alleen dat: ik durf de bewering aan dat ieder kind dat enig onderwijs heeft genoten het rode potlood van juf of meester in meer of mindere mate heeft geïnternaliseerd en dit onbewust en onbedoeld bedient zodra het gaat schrijven. Om maar te zwijgen van de *track changes* waarmee de docent in een later stadium van onderwijs als een twitteraar de tekst voorziet van instant commentaar in de kantlijn.

Ook ik moet me inhouden om bij het opwellen van een dergelijke onrust niet onmiddellijk mijn eigen werk te gaan rang- en herschikken, om geen oordeel te vellen over het bestaansrecht van de woorden (Wat komt die *Javaan* hier doen?), om niet aan de groeiende verzameling een betekenis op te leggen of een verband af te dwingen, maar geduldig de losse elementen als eigenstandige wezens tot bloei te laten komen. Voor zich te laten spreken. Te laten versterven desnoods.

Je hebt immers *om te beginnen* alleen al woorden nodig (materiaal, grondstof) die richting geven, al valt lang niet altijd met zekerheid te zeggen of ze kloppen in de tekst, of ze een route uitstippelen die ergens toe leidt—je weet het niet want de tekst is nog niet af, niet afgehecht of gestold tot kunstwerk of nieuwe werkelijkheid.

Mijn “Javaan” is niet louter *woord*—het is mogelijk een klein universum. Een fantastisch vehikel. Mijn Javaan is misschien wel zo betekenisvol dat “het”(?) in de loop van de tekst prachtige verbindingen aangaat met al die andere kleine en grote “dingen” waarvan het wemelt rondom mij maar waarvan de betekenis nog niet ontsloten, de levensvatbaarheid nog niet vastgesteld is. Als het woorden betreft, die bovendien suggereren dat er hele werelden achter schuilgaan (zie: *takkensoep*, zie: *vissenkom*, zie: hoegenaamd iedere metafoor, ieder theoretisch concept), is dat geduld betrachten nog lang niet eenvoudig. Hoe kun je *niet* lezen (duiden) wat je schreef? Hoe kun je *niet* schrijven wat er staat? Het lijkt een schrijversvariant op de Kretenzer paradox: “Zwijg!” schreef de schrijver tot zijn tekst, en de woorden zwegen.’

Klinkt nogal *meta-meta*, zou mijn andere Supervisor nu kunnen zeggen, niet per se enthousiast.

Ik weet het.

De snippets en scheursels voor de collage liggen voor het oprapen: uitgeschreven op grote vellen op het prikbord, op geeltjes en in opschrijfboekjes, in voetnoten en digitale spiegelpaleizen—smachtend naar de onverbiddelijkheid van schaar en lijmpot, maar evengoed hopen op tijd om te mogen rijpen voordat ik ze met ferme hand definitief in het gelid plaats en vastplak.

Een klein uur is het stil. Iedere student heeft zich een plek in het grote, tochtige lokaal toegeëigend: liggend op de grond, zittend met de rug tegen de muur, aan een van de tafels, één hoog op de brandtrap. Incidenteel klinkt het rekken van stramme ledematen, een geagiteerd doorhalen van een woord of zin, een gaap, het knakken van knokkels.

Ik heb ze voorgelogen. Er gaat wel degelijk voorgelezen worden, morgen. Het enige huiswerk dat ze van me krijgen is: hun schrijfsels teruglezen. En bedenken of ze het durven voorlezen. Volgens het etymologisch woordenboek is het woord “liegen” (van Dale: ‘bewust een onwaarheid vertellen’) semantisch goed te verbinden met “lokken”—en ook dat is wat ik deed. Niet zozeer lokte ik mijn studenten in de val, al zal een enkeling het zo opvatten, ik hoopte hen vooral *weg* te lokken bij de val van de conditionering. Weldra zullen ze hun schrijfgerei neerleggen en de benen strekken, en zullen ze langzaam terugkomen in het hier & nu. De een met droeve ogen omdat het schrijven haar bracht waar ze niet wilde zijn, waar ze niet verwachtte uit te komen. Een ander met een pijnlijke pols, of stijve kaken van ergernis (‘Wat een *kutopdracht!*’); met een wezenloze grijns op de smoel om de goeie seks zojuist in een strandhuisje op Schier.

Zou het kunnen: een *vrijwillige opschorting van het geloof*—opdat het ongerijmde, de ambivalentie, de intimiteit een plaats mag krijgen in het universum van het schrijven?³⁹

Voor even heb ik de studenten voorgehouden dat het kan, dat een tekst even betekenisvol of zinledig mag zijn als een knutselwerkje. Het hangt er vanaf hoe je ernaar kijkt.

39 | Vrijwillige opschorting van het geloof = het loslaten van de aanname (conditionering) dat het schrijfsel *in de wereld* betekenis heeft, en dat dit van *belang* zou zijn. Margaret Atwood schrijft: ‘[T]he act of writing comes weighted with a burden of anxieties. The written word is so much like evidence—like something that can be used against you later’ (2003: p. 48). De taal die we leren op school en in de collegebanken is de aangeleerde taal van de ‘father tongue’, stelt Ursula K. Le Guin. De ‘mother tongue’, van huis-uit meegekregen, is relationeel en zoekt het gesprek. De vader-tong schept afstand: het is de taal van de macht. Het is ook een nuttige taal, weet Le Guin: voor wetgeving, wetenschap, en voor de Grondwet, ‘used in the service of justice and clarity’. Het gaat mis wanneer de vader-tong meent een geprivilegieerde claim te kunnen doen op macht, autoriteit en objectiviteit. Dan delft de moeder-tong het onderspit: ‘People crave objectivity because to be subjective is to be embodied, to be a body, vulnerable, violable’, waardoor het gebruik van de moeder-tong, althans in the openbaar, onveilig voelt voor velen, bovenal voor mannen (‘Bryn Mawr Commencement Address (1986)’, 1998: pp. 147-160). Misschien voelt (is?) daarom schrijven onveilig voor studenten *m/v/+*, omdat hen is aangeleerd zich in het openbaar niet in hun “eigen” subjectieve taal of dialect uit te drukken, maar bij voorkeur in het harnas van het vader-tongdialect.